

Ammoniumnitrat i kylpåsar och gödsel

Rapport från ett tillsynsprojekt 2016

Bakgrund

Ämnet ammoniumnitrat (AN) är begränsat enligt förordningen (EG) nr 1907/2006 (Reach) bilaga XVII p. 58, se bilaga 1. AN i produkter får inte släppas ut på marknaden till privata konsumenter om innehållet av kväve är mer än 16 % i förhållande till ammoniumnitratet. Produkter som innehåller mer än 16 % får endast säljas till de som namnges i lagtexten, ex. distributörer, nedströmsanvändare och jordbrukare (se def. i lagtexten).

AN kan användas, och har använts, på ett felaktigt sätt för tillverkning av sprängmedel (ex. av Breivik i Oslo och vid sprängningen på Drottninggatan). Det är därför viktigt att det säkerställs att AN-innehållande produkter tillhandahålls endast till de användare som enligt lagstiftningen har rätt att få tillgång till det.

Hur valdes produkter och företag ut?

Den ena delen av projektet har handlat om att identifiera och införskaffa kylpåsar/coldpacks som vi sedan låtit analysera med avseende på AN. Produkterna, som totalt är tolv till antalet, har identifierats dels via näthandeln men även införskaffats direkt i butik hos olika sportkedjor. Samtliga inköp av kylpåsar/coldpacks har gjorts av en av myndighetens inspektörer som privatperson. Vad gäller den här delen av projektet så har företagen (totalt fyra stycken) endast kommunicerats i de fall de haft en produkt som överskridit den tillåtna halten av AN.

I den andra delen av projektet så har vi tittat på gödsel innehållande ammoniumnitrat. Vi har inspekterat fyra företag på plats samt ett företag brevledes. I den här delen så utgick vi från den information som finns i Kemikalieinspektionens produktregister. Först identifierades samtliga företag som enligt produktregistret överlåter gödsel innehållande ammoniumnitrat med en halt överstigande den som ges i begränsningen i Reach. Då Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) relativt nyligen har tagit fram ett informationsmaterial angående AN-innehållande gödsel tillsammans med ett antal stora aktörer på den svenska marknaden så prioriterades dessa företag bort. Kvar blev de fem företag som sedan inspekterats. För flera av de här företagen så kunde vi se i produktregistret att de hade även andra produkter ex. salpetersyra och väteperoxid som omfattas av ”förordningen (EG) nr 98/2013 om saluföring och användning av sprängämnesprekursorer”, den så kallade prekursorförordningen. Kemikalieinspektionen har inte tillsyn över denna lagstiftning men efter våra kontakter med MSB inför besöken av företagen så bestämde vi att vi kunde informera om ”sprängreglerna” genom den informationsbroschyr som MSB tagit fram.

Vad sa analysresultaten?

De tolv kylpåsar/coldpacks som införskaffats har alla analyserats (dubbelprov) med avseende på AN av ett oberoende analysföretag. Bestämning av halt ammoniumkväve, nitratkväve och totalkväve har skett med ackrediterade metoder. Halten ammoniumnitrat har sedan beräknats utifrån dessa resultat. Analysresultatet visade på att tre av dessa tolv produkter hade ett AN-innehåll som kraftigt överskred den tillåtna halten (se bilaga 2) och därmed inte får tillhandahållas till privata

konsumenter. Analysresultatet var inte överraskande då det för samtliga tre produkter framgår av påsarnas innehållsförteckning att de innehåller AN.

För dessa tre produkter har totalt fem företag kontaktats av myndigheten. För produkterna ”A” och ”G” fanns både en primärleverantör och en distributör identifierad. Vad gäller primärleverantören av produkten ”A” så har vi i tillsynsärendet inte funnit någon information som visar att de överlätit produkten efter 2009, ärendet mot detta företag har därför avslutats då eventuellt miljöbrott redan skulle vara preskriberat.

Vad gäller de distributörer som sålt de analyserade produkterna så har inte Kemikalieinspektionen tillsyn över dessa enligt tillsynsförordningen. Den aktuella överträdelsen har emellertid bedömts som angelägen att kommunicera snarast möjligt till företagen. Bägge dessa distributörer har per telefon kontaktats av en inspektör. I samtalen med företagen tydliggjordes att Kemikalieinspektionen egentligen inte har tillsyn över dem men att myndigheten ville kommunicera resultatet från analysen av produkterna. Analysresultaten har därefter kommunicerats per e-post till distributörerna. De aktuella företagen uppgav bägge två att produkterna skulle stoppas från försäljning. Det ena företaget tog bort produkten från sin e-handelssida redan under samtalet, det andra företaget gjorde det samma inom någon timme. Därmed fanns inget behov av att kontakta lokala myndigheter.

Svar på analysresultatet från primärleverantören av produkten ”G” avvek från de övriga företagens svar på analyserna. Företaget ansåg att deras produkt huvudsakligen var avsedd för arbetsplatser och att de endast sålt till distributörer, vilket är i enlighet med begränsningsregeln i Reach. Av redovisningen framgick att de inte stoppade produkten och inte heller meddelat sina kunder om begränsningen av de AN-innehållande kylpåsarna, trots att åtminstone en av distributörerna sålt produkten till privata konsumenter. Enligt artikel 32 i Reach har företaget en skyldighet att vidarebefordra information nedåt i distributionskedjan om ämnet/blandningen omfattas av en begränsning. Företaget uppgav även att de runt årsskiftet hade bytt ut AN-innehållet mot en ureabaserad produkt och att inga AN-innehållande produkter fanns kvar i deras lager. Värt att notera är att företaget sedan 2012 haft säkerställd kunskap om AN-begränsningen och förbudet mot att överlåta till privata konsumenter. Efter myndighetens föreläggande om svar på hur företaget säkerställer att deras kunder fått information om produkten och det faktum att de inte får överlåtas till privata, inkom redovisning om att företaget drar tillbaka sina AN-innehållande produkter från sina kunder.

Den tredje produkten ”J” stoppades egentligen av det aktuella företaget från försäljning redan efter Kemikalieinspektionens informationsbrev 2012, se bilaga 3. Under ärendets gång så har det dock framkommit att produkten, på grund av bristande rutiner inom företaget, åter blivit tillgänglig för privata konsumenter. Även detta företag stoppade omedelbart försäljningen av produkten från sin e-handelssida. Senare har även information om säljstopp och återkallelse av produkten gått ut till företagets butiker.

Samtliga fyra företag har anmälts till Åklagarmyndigheten för misstanke om miljöbrott.

Hur såg det ut hos "gödsselföretagen"?

För de fem företag som inspekterades och som överlåter gödsel med AN-innehåll överstigande den gräns som finns i Reach så har vi inte kunnat observera några brister gentemot begränsningen av AN. Samtliga fem företag levererade produkterna endast till yrkesmässiga användare, till exempel jordbrukare, golfbanor och kommunala parkförvaltningar, och därigenom uppfyllde de lagstiftningen. Produkterna förvarades så att obehöriga inte hade tillgång till dem.

Andra iakttagelser

Relevanta myndigheter i Sverige som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Säkerhetspolisen (SÄPO) har informerats om projektet och resultatet. Eftersom begränsningen finns i en EU förordning så kan det även vara av intresse att sprida information om projektet på EU-nivå. Frågan har lyfts till Sveriges representant i Europeiska kemikaliemyndigheten ECHA:s tillsynsnätverk Forum. Eventuellt kommer projektet att presenteras i Forum på ECHA hösten 2016.

Endast tre av de fem gödsselföretagen kände till den informationsbroschyr om AN-innehållande gödsel som tagits fram av MSB och branschen. Inget av företagen kände till "prekursorförordningen" och de svenska sprängreglerna som bland annat innebär att det inte är tillåtet att överlåta salpetersyra eller väteperoxid ($\geq 12\%$) till privata konsumenter. Alla fem företagen har fått informationsbroschyerna från MSB, om AN-innehållande gödsel respektive Kemikalier som kan missbrukas för kriminella ändamål, tilldelade sig på inspektionsbesöket eller via brev.

Begränsningen av AN finns fortfarande i Reach-förordningen. Vi har dock under projektets gång fått signaler från MSB att översynen av "förordningen (EG) nr 98/2013 om saluföring och användning av sprängämnesprekursorer" nu har tidigarelagts av KOM till 2016 istället för 2017. Förhoppningsvis kan AN-begränsningen i och med detta föras över till den andra förordningen där den passar bättre.

Slutsats

Ammoniumnitrat (AN) är ett ämne som kan användas till att tillverka sprängmedel, vilket också hänt av ex Breivik i Oslo 2011 samt vid sprängningen på Drottninggatan i Stockholm 2010. För att försöka hindra den felaktiga användningen av AN som sprängmedel så har tillgången begränsats för privata konsumenter genom en begränsningsregel i förordningen (EG) nr 1907/2006 (Reach).

I projektet så har Kemikalieinspektionen kontrollerat dels innehållet av AN i så kallade kylpåsar/coldpacks, som används vid idrottsskador, och dels företag som överlåter AN-innehållande gödselprodukter.

Efter en omfattande scanning av marknaden så identifierades tolv fabrikat av kylpåsar/coldpacks som vi låtit analysera med avseende på AN. Tre av dessa produkter överskred kraftigt den halt som anges i begränsningen. De produkterna är därmed inte tillåtna att tillhandahålla privata konsumenter. Då samtliga kylpåsar/coldpacks som har analyserats har införskaffats av en av myndighetens inspektörer som privatperson innebär det att dessa överlåtelser skett i strid med

begränsningen i Reach. Samtliga tre produkter har nu stoppats från fortsatt försäljning av de aktuella företagen. Två av produkterna har även dragits tillbaka från kunder av respektive primärleverantör. I och med detta så anser Kemikalieinspektionen det som mindre sannolikt att kunna hitta AN-innehållande kylpåsar/coldpacks i Sverige.

De tre företag som sålt produkterna har anmälts till Åklagarmyndigheten. Även ett av företagets leverantör (primärleverantören av produkten) har anmälts till åklagare då det företaget inte meddelat sina kunder att produkten omfattas av en begränsning, trots att de vetat om detta redan 2012.

För de fem företag som säljer AN-innehållande gödselprodukter så har det inte identifierats några brister gentemot begränsningen i Reach.

Innan inspektionerna genomfördes så hade det identifierats att flera av dessa företag även tillhandahåller andra produkter som omfattas av den så kallade ”sprängämnesprekursorförordningen” (förordningen (EG) nr 98/2013), vilken Kemikalieinspektionen inte har tillsyn över. I samråd med Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), beslöts då att vi kunde informera företagen om reglerna samt lämna över en informationsbroschyr som MSB tagit fram. Inget av de fem företagen kände till ”sprängreglerna” vilket får sägas vara högst anmärkningsvärt och allvarligt. Detta resultat har kommunicerats MSB som avser att vidta åtgärder. På MSB:s webbplats finns mer information om regler för produkter som innehåller sprängämnesprekursorer (se [här](#))

Bilagor

1. Utdrag från Reach bilaga XVII p. 58
2. Analysresultat för kylpåsar/coldpacks
3. Informationsbrev från Kemikalieinspektionen daterat 2012-04-17

Bilaga 1: Utdrag från Reach bilaga XVII p. 58

58. Ammoniumnitrat

CAS-nr 6484–52–2

EG-nr 229–347–8

1. Får inte för första gången släppas ut på marknaden efter den 27 juni 2010 som ett ämne eller i blandningar som innehåller mer än 28 viktprocent kväve i förhållande till ammoniumnitratet för användning som fast gödselmedel, enkelt eller sammansatt, om gödselmedlet inte uppfyller de tekniska bestämmelser om ammoniumnitratgödselmedel med hög kvävehalt som fastställs i bilaga III till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 2003/2003 [\(10\)](#).

2. Får inte släppas ut på marknaden efter den 27 juni 2010 som ämne eller i blandningar som innehåller 16 viktprocent eller mer kväve i förhållande till ammoniumnitratet, förutom för tillhandahållande till

a) nedströmsanvändare och distributörer, inklusive fysiska eller juridiska personer som innehar licens eller tillstånd i enlighet med rådets direktiv 93/15/EEG [\(11\)](#);

b) jordbrukare för användning i samband med jordbruksverksamhet, antingen på heltid eller på deltid, och inte nödvändigtvis relaterat till landarealens storlek.

I detta led avses med

jordbrukare: en fysisk eller juridisk person eller en grupp av fysiska eller juridiska personer, oavsett gruppens eller dess medlemmars juridiska ställning enligt nationell lagstiftning, vars jordbruksföretag ligger inom gemenskapens territorium enligt artikel 299 i EG-fördraget, och som bedriver jordbruksverksamhet,

jordbruksverksamhet: produktion, uppfödning eller odling av jordbruksprodukter inklusive skörd, mjölkning, uppfödning och hållande av djur för animalieproduktion, eller verksamhet för att hålla marken i god jordbrukshävd och bevara miljön i enlighet med artikel 5 i rådets förordning (EG) nr 1782/2003 [\(12\)](#),

c) fysiska eller juridiska personer som yrkesmässigt bedriver verksamhet som trädgårdsodling, växtodling i växthus, underhåll av parker, trädgårdar eller idrottsplaner, skogsbruk eller liknande verksamhet.

3. När det gäller restriktionerna i punkt 2 får medlemsstaterna dock av socioekonomiska skäl till och med den 1 juli 2014 tillämpa ett gränsvärde på upp till 20 viktprocent kväve i förhållande till ammoniumnitratet på ämnen och blandningar som släpps ut på marknaden inom det egna territoriet. De ska underrätta kommissionen och övriga medlemsstater om detta.

Bilaga 2: Analysresultat för kylpåsar/coldpacks

Nr.	Produktnamn	Beräknad halt AN i produkten enligt analys (g/kg) dubbelprov	
1	A	1000/1000	100 % AN motsvarar ca 35 vikt-% N i förhållande till AN Begränsningen på 16 vikt-% N motsvarar ca 46 % ren AN
2	B	< 0,1/< 0,1	
3	C	< 0,1/< 0,1	
4	D	< 0,1/< 0,1	
5	E	< 0,1/< 0,1	
6	F	< 0,1/< 0,1	
7	G	800/840	
8	H	< 0,1/< 0,1	
9	I	< 0,1/< 0,1	
10	J	980/960	
11	K	< 0,1/< 0,1	
12	L	< 0,1/< 0,1	

Bilaga 3: Informationsbrev från Kemikalieinspektionen daterad 2012-04-17

Enligt sändlista

Kemikalieinspektionen informerar angående kylpåsar

Myndigheten har uppmärksammat på att det förekommer kylpåsar, så kallade ColdPacks eller Ice Packs, innehållandes ämnet ammoniumnitrat på den svenska marknaden. Ammoniumnitrat är ett kemiskt ämne som är begränsat enligt bilaga XVII (punkt 58) i den europeiska REACH-lagstiftningen, (EG) nr 1907/2006. Begränsningen innebär att ammoniumnitrat inte får säljas som ämne, eller som ingående ämne i blandningar, i en halt överstigande 16 vikt- % kväve från ammoniumnitrat till privata konsumenter. Detta motsvarar 46 vikt-% ammoniumnitrat.

Begränsningen av ammoniumnitrat gäller kemiska produkter (ämne och blandningar) men inte för varor. Det har tidigare inte varit helt tydligt hur man skall betrakta kylpåsar i förhållande till begränsningen. Kemi har därför lyft frågan i Forum (forum för informationsutbyte mellan EU:s tillsynsmyndigheter gällande REACH) och anser det nu klarlagt att kylpåsar per definition ska anses som en kemisk produkt (dvs. inte en vara) och därmed omfattas av begränsningen i REACH.

Kemikalieinspektionen vill med det här brevet informera den svenska handeln om detta klarläggande av lagstiftningen och hoppas att ni inom era respektive organisationer kan sprida denna information till berörda så att det säkerställs att kylpåsar, innehållande ammoniumnitrat i förbjuden halt, inte finns tillgängliga för privata konsumenter.

Myndigheten avser att under året 2012 kontrollera att begränsningen av ammoniumnitrat i REACH följs vad avser just kylpåsar. Myndigheten passar även på att informera om att det enligt 29 kap. 3 § 8 miljöbalken (1998:808) är straffbart att bryta mot begränsningar i REACH.

Observera att det endast är kylpåsar med ett innehåll av ammoniumnitrat över den gräns i bilaga XVII som omfattas av begränsningen och som därmed inte får säljas till privata konsumenter. Kemikalieinspektionen har vetskap om att det även finns kylpåsar innehållandes andra ämnen på svenska marknaden, och de produkterna omfattas inte av begränsningen.

Vid eventuella frågor vänligen kontakta

Jörgen Rosberg, Inspektör
08-519 41 263

Eva Nilsson, Jurist
08-519 41 164